

דב רוזן

משנת היובל*

(א)

אין לך ארץ כארצנו ואין לך תקופה כתקופתנו ואין לך דור כדורנו הראויים להכשיר עצמם לקראת משטר היובל. ארץ כארצנו – למה? שמצוות יובל צמודה ודבוקה בארץ זו, ארץ הבחירה, שלה הסגולה להצמיח רעיונות נעלים ולקלוט אידיאלים נשגבים הסוללים דרכי יושר לחיי אושר. יפה קרקע זו לצמיחת זרעי היובל, ושתילים שיעשו ינטעו בארצות אחרות לתיקונו של עולם. תקופה כתקופתנו – למה? שבימינו נתפלג העולם למזרח ולמערב, הנוגדים זה את זה וצהובים זה לזה במשטריהם הכלכליים והחברתיים, ובמלחמתם המתמדת ביניהם עלולים להחריב את העולם ולהחזירו לתוהו־בוהו. מן הראוי איפוא שיבוא צד שלישי ויכריע ביניהם. התגלות רעיון היובל והתגלמותו בחיים בארץ אחת, מעין מזיגה בין משטרי הרכושנות והשותפנות, אפשר שישמש בריח־תיכון ודבק מאחד בין הקצוות הקוטביים. דור כדורנו – למה? מפני שדורנו, אחרון לשיעבוד וראשון לגאולה, התפרק מחזון והתחלל משאיפה ומרחף באוויר ללא קסמי חלום וללא דביקות באידיאה, וזקוק הוא ביותר להתחדשות רעיונות ולהתלכדות סביב תוכנית, שיש בה סיפוק נפשי לבעלי דעות והשקפות שונות. רעיון היובל הרבה ידות לו ונתפס באספקלריות רחבות: דתית, לאומית, סוציאלית, אוניברסלית וכיוצא באלה, וכוחו יפה לשעשע דמיונם של מתקני עולם ולפרנס נפשם של רודפי צדק שבני ישראל מצויינים בהם.

(ב)

התורה מגילות־מגילות ניתנה והמצוות פרקים־פרקים ניתנו. לאו כל העיתים ראויות לקיום כל המצוות. חס לומר שפחת מספרן או בטלה, חלילה, אחת

* מאמר זה נכתב בחורף תשי"ד. הקונטרס "משנת היובל" היה תחת ידו של הגרצ"י קוק זצ"ל זמן ממושך, ושאלתיו: אם אין ברעיון של ביטול ירושה סתירה לפרשת נחלה בתורה? תשובתו היתה – אין סתירה!

מתרי"ג. תורת ד' תמימה. היינו; שלמה היא עד היום הזה כנתינתה מסיני. אלא משחרב המקדש אין יכולים לקיים מצוות הקרבנות. משגלו אבותינו מארצם לא היה בידם לשמור מצוות תרומות ומעשרות, שמיטה וכיוצא בהן. ומשנשתנו סדרי החיים בעולם ובישראל שוב אין מקום לקיום מצוות האמורות בעבדים. כבר אמרו חכמי המשנה: "משרבו הרצחנין – בטלה עגלה ערופה; משרבו המנאפים – פסקו המים המרים" (סוטה מז, ע"א). והישוו אנשי מחשבה ירושה לעבדים: מה דינים האמורים בעבדים חלים בזמן שהמשטר הכלכלי והחברתי מבוסס על אדנות ועבדות, כך ירושה תופסת רק בזמן שמשטר החיים נוהג על פי סדר זה. יושר הדעת נותן רשות למדינת ישראל לחוקק חוקים צודקים וישרים לפיהם יקיימו הכול צו הבורא: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (שמות כ, ח) ולא יתבטלו ממלאכתם ויתענגו בתענוגים מחמת ירושה המביאה לידי בטלה, ניוון מוסרי, ניצול הזולת והגבהת מחיצות מלאכותיות בין עשיר לעני, שכן עושר מוליד עושיק. שמה תאמר, ירושה פרשה ערוכה היא בתורה ואם העברת ירושה מן החיים כאילו החסרת דברים מן התורה אין דבר כך. שכן נגעים וצרעת תופסים יריעה רחבה בתורה ולא יעלה על דעת של ברדת להתפלל שנזכה לקיים מצוות האמורות בנגעים ובצרעת. אלא התורה נצחית ומצוותיה חופפות כל הזמנים וכל המשטרים. יש מצוות התלויות בארץ, ויש הנהוגות רק בזמן שהמקדש קיים. יש המותנות בביאת כל ישראל דווקא, ויש מצוות שכוחן יפה במשטר חיים שיש בו עבדים או עניים או אין בו לא אלה ולא אלה. תדע, צדקה הניתנת בעיקר לעניים מצוה גדולה וחשובה בתורה, ואף-על-פי-כן אם ישראל עושים רצונו של מקום תקויים ברכת ד': "אפס כי לא יהיה בך אביון" (דברים טו, ד), ואין אתה שואל: צדקה מה תהא עליה? כללו של דבר: קיום התורה והמצוות אינו תלוי בטיב המשטר שדרכו להתחלף. וכשם שאנו מאמינים שאפשר לקיים תורת ישראל במקום שאין נוכרים, כך אפשר לקיימה בזמן שאין נוחלין?

1. ברם, שאלה מעין זו נשאלה ולמעלה שאלוה. ראה שמות רבה לא על הפסוק "אם כסף תלוה את עמי" – "אמר דוד: ריבון העולם, ישב עולמן (כמו ישו – עשה כולם שווים) ...אמר לו הקב"ה: אם אעשה עולמי שוה חסד ואמת מן יצרוהו" כדי שעולם חסד יבנה נברא הוא בלתי שווה. (העורך)
2. ברם, הפרש יש. מקום שאין נוכרים זו מציאות נתונה אפשרית. זמן שאין נוחלין זו מציאות שתיווצר על ידי בני אדם בישראל. ורשות ליצור מציאות כזאת, שאינה עולה בקנה אחד עם הליכותיה של תורה – מניין? (העורך)

(ג)

— מצינו תקנות שהותקנו על ידי חכמי ישראל להקל ולהחמיר. להקל – כיצד? הרי שנאמר בתורה: "וזה דבר השמיטה: שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו" (דברים טו, ב). וכיוון שראה הלל הזקן שמצויים אנשים אשר ממונם חביב עליהם יותר ממצות התורה וקשה עליהם לעמוד בנסיון ולהלוות כספם לזולתם פן תקדים שנת השמיטה ויפקד ממונם ומצא שננעלין דלתות בפני לוויין, עמד והתקין פרוזבול. היינו, היקל על דין התורה לפיו פקעה זכותו של המלוה על כספו שנמצא בשנת השמיטה ברשות הלווה, והנהיג פרוזבול המקנה את זכות המלוה לבית־הדין. והואיל וממון ברשות בית־דין, שוב אינו נפקע עולמית ואין חשש של הפסד במתן הלוואה לחברו אפילו בערב שביעית. להחמיר – כיצד? לא אסרה תורה לקיחת נשים הרבה. ומצינו שופטים, מלכים, נביאים ואחרים, שנשאו שתי נשים ועוד, עד שבא רבינו גרשום מאור הגולה והתקין אין אדם רשאי לשאת אשה על אשתו. ובדין החמיר. שכן הכונס אשה בעוד אשתו הראשונה עמו מכניס צרה לביתו. דוק: חומרא זו יש בה גם משום תיקון העולם. צא ובדוק ותמצא שלפי חוקי הבורא הנפלאים שהוטבעו בטבע ברייתם של בני־אדם נולדים זכרים ונקבות כמעט שוה במספרם (חכמי המדע קוראים לתופעה זו "חוק הסטטיסטיקה"). ואם אתה מתיר לגבר אחד לשאת נשים אחדות נמצא גברים שאין להם בנות־זוג ותפחנה עצמותיהם ושערותיהם ילבינו ברווקותם. כיוצא בזה להקל בריבית החמורה שאסרה תורה פעמים הרבה. הואיל וברבות הימים הפך הממון לגורם ראשי במסחר ובקניין ובנוחות החיים, ותאוות בעליו שממונו לא יהיה עקר אלא יוליד כיוצא בו וישא פרי, שאם לאו הרי הוא מחביא ממונו במסתרים וממילא מתמעטות העיסקות וההלואות בו. וכיון שאיסור ריבית ממעט את המשא ומתן ויצר הממון מונע מקורות פרנסה מחסרי־ממון, עמד המהר"ם והתקין היתר־עיסקא. היינו: המלוה כאילו שותף לעיסקי הלווה, ומובטחים לו רווחים בכל האופנים תמורת השקעת כספו ושוב אין זה ריבית ממש. ועוד תקנות כיוצא בהן אנו מוצאים בחז"ל ובדורות שלאחריהם, המקילות במה שהחמירה תורה או להיפך, מחמת התפתחות חוקים כלכליים ושינויים בסדרי החברה והמשטרים המדיניים שהותקנו על מנת להבטיח קיום מצוות התורה וכוונותיהן גם על ידי אדם החומד ממונו ומשתוקק להרבותו ולהפרותו. הוא הדין בעבדים. אף־אל־פי שהדינים הנאמרים בהם משלימים מניין תרי"ג, אך הואיל ובסגות הזמנים נתחלפו המשטרים הכלכליים ונשתנו סדרי המשק ושוב אין קנין עבדים נוהג בהם, ממילא אין דיני עבדות חלים עלינו. אדרבא. מי שרודף בימינו אחר קיום מצוה זו כאילו בורח מכוונת התורה ועליו

ושכמותו המליץ הרמב"ן: "נבל ברשות התורה" (בפירושו על התורה ריש פרשת קדושים). מכאן שהרשות נתונה לפעמים להקל בפירוש המצוות בזמן שהקלתן מביאה לחיזוקן. כלישכן שהרשות נתונה להחמיר, לאסור את המותר לך, היינו, לכוון במדינת ישראל משטר כלכלי וחברתי שדיני ירושה לא יהיו תופסים בו כפי שיתבארו אופניו להלן.

(ד)

"שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה" (סנהדרין כ ע"ב). וכי שלוש בלבד נצטוו, הלא מצינו מצוות הרבה התלויות בארץ? לומר לך: שלוש אלו חייב לקיימן העם היושב בארצו ואינן מצוות פרטיות החלות על כל יחיד ויחיד, כמו תרומה, מעשר, שמיטה וכדומה שהן חובת גברא. שכן יחיד אינו משים עליו מלך. יחיד אין בכוחו להכרית זרעו של עמלק. ויחיד אין תפקידו לבנות בית המקדש. אלא כל אלה נעשים במאמץ משותף של העם כולו. שלוש אלו לא כסידורן עשייתן. בזמן כיבוש יהושע קיימו בני ישראל ראשונה, כריתת זרעו של עמלק². תקופת נחמיה ועזרא קיימו ראשונה מצוות בית הבחירה. ואילו בכיבוש השלישי, שקדם לו כריתת ריבוא רבבות בני ישראל על ידי זרעו של עמלק, נזקקו תחילה להעמיד עליהם מלך. ועד שלא נסתיימה מלחמת השיחרור נבחרו אלופי עם ושרי מדינה מקרב אחינו שהתקבצו מכל הארצות להיות חופשיים משיעבוד המלכויות ולחיות כבני-חורין בארץ אבותינו. מה שאמרו להעמיד עליהם מלך, אין הכוונה למלך דווקא היושב על כיסא המלוכה עטור כתר לראשו ושרביט מלכים בידו, אלא מופלג שבעם הן כנשיא והן כראש ממשלה והן כגוף הנקרא ממשלה וכנסת, בהם יושבים נבחרי הציבור ושוקדים על קיום המדינה ומחוקקים חוקים טובים וישרים, שתכליתם לשמור על סדרי שלטון ומשפט לטובת העם והארץ. באמת אמרו, אין רוח התורה נוחה ממלכים ממש, כי לד' לבדו ראוי שם מלך (מלך העולם, אבינו מלכנו וכדומה) ולו יאתה מלוכה ואין בלתו. ולשון הכתוב מורה כן: "כי תבוא אל הארץ... ואמרת: אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי" (דברים יז, יד). אין הקב"ה מצוה עליך לשים מלך אלא ירדה תורה לסוף דעתו

3. לא כי, אלא מינו מלך תחילה ורק אחר כך באו לקיים מצות מחית עמלק. כעולה מן המסופר בספר שמואל. ומכאן אף מוכיח הרמב"ם את סדר הקדימויות. "מינוי מלך קודם למלחמת עמלק שנאמר: 'אותי שלח ה' למשחך למלך, עתה לך והכיתה את עמלק'" (רמב"ם, הלכות מלכים פ"א, ב) אף אפשר לומר שיהושע עצמו נחשב מלך. ראה שם ברמב"ם בה"ג "אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא, כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו". (העורך)

של אדם והזהירתו, אם תתבונן סביבותיך ותחפוף במלך כמו שכניך הגויים, אז מוגבל אתה בבחירתך ורק "מקרב אחיך תשים עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכרי" (שם טו). אף הוא מצווה לא ירבה לו סוסים, כסף וזהב, וכן לא ירבה לו נשים יתר על המידה כמנהגי מלכי אומות העולם הקדומים. כיוצא בזה מצינו חזות קשה על משפט המלך בפי שמואל הרואה, שהזהיר את העם בזמן שביקשוהו למשוח עליהם מלך, כי המלך ישעבד אותם ואת מקניהם, ובניהם ובנותיהם יקח לעבדים (ראה שמואליא פרק ח). הווה אומר: שלטון העם עדיף על שלטון המלך. ועוד זאת. כיון שמלכות עוברת בירושה נמצא שמלך מעכב ביטולה, ואילו שלטון העם לא שייך בו ירושה ועדיף טפי.

(ה)

נחלקו הדעות בישראל ובעמים: אונו של אדם והונו – אי מהם עדיף? הללו סוברים, אונו של אדם לו משפט הבכורה. שכן זיעתו ומרצו, יגיעתו וטרחתו של אדם עלידי כוחותיו הגופניים והנפשיים, הם המקיימים את העולם ומפרנסים את הבריות. ללא עבודה ויגיעה לא תוציא הארץ צמחה המשביע כל חי, וללא עמל וטורח אין כסות לעור ולא מחסה מחוס ומקור. וללא יצירה אין ספר לעדן את הנפש ולרוממה ולא אמנים ואומנים שמלאכתם חיונית לקיום הגוף והנפש. והללו סוברים: הונו של האדם לו התהילה והשבח. שכן בלא ממון אין התקדמות בחיים. ללא תאוות בצע אין אדם שוקד על תיקונו של עולם והתפתחותו אלא מסתפק במועט ודואג רק לעצמו, ואין ממריץ לגלות יוזמה ומעוף, ואין מדרבנן להמציא המצאות ולחדש חידושים ולגלות תגליות המעשירים את בעליהם ומהנים את הבריות, ונמצא כוחותיו של אדם רדומים ומחשבתו קפואה ודמיונו קצוץ כנפים ורמת חייו נמוכה. טול את התענוג והכבוד שממונו של האדם מזכהו בהם אראזי יחזור העולם לארחות חיים פרימיטיביים דוגמת פראי אדם השבטים באסיה ושוכני היערות באפריקה. דע. דרכו של ממון להוליד ממון. וכבר אמר החכם מכל אדם: "אוהב כסף לא ישבע כסף" (קהלת ה, ט). ואמרו חכמינו זכרונם לברכה: "מי שיש לו מנה (מאה זוז) רוצה מאתיים" (קהלת רבה).

לפי חוקי הבורא התמימים והישרים נולדים הבריות בשווה, היינו, באים לעולם בידיים ריקות והם נפטרים מן העולם כבעת היוולדם ונקברים ערומים. הרי שקיבוץ ממון רב בידי מעטים בא על חשבון דילדול הרבים. ברם, בדין שלכל הבריות יהיה חלק כחלק באוצרות הטבע ובעושר השמור בעולם. הילכך, מי שחפץ בחוקים צודקים וסדרי יושר חייב לשקוד על תיקון

גם חמור זה בחברה ולמנוע שוד עניים והשתעבדות אביונים לבעלי הון, שבזכות ממונם לוקחים לעצמם שררה וכבוד ותענוגות, כאילו כל העולם לא נברא אלא לשמשם בלבד. דוק ותמצא, יותר משעשירים מנחילים קנייני רכוש ליוצאי חלציהם, מורשים עניים דלות ותחלואה לבניהם. שכן במשטר בו הכסף מעניק הכול, כמעט שאין פתח לבני עניים לצאת ממסגרתם החברתית והתרבותית. הנה, כאשר ראש משפחה, שפרנסתו על עבודתו היומיומית, חולה, זקן, תשוש-כוח, בעל-מום, מחוסר עבודה וכיוצא בזה, ממילא אין בידי לבניו, מחמת דוחקם, לקנות דעת ולהשתלם בלימודים או להתמחות במקצועות חופשיים או במלאכת מחשבת; ולפעמים הכורח מחייבם להטריף לחם חוקם לעצמם ולהוריהם בעודם בגיל רך. על כורחם איפוא נגזר עליהם להשאיר בדיוטא התחתונה של הסולם החברתי והתרבותי, חוץ מבודדים יוצאים מן הכלל המצליחים לפרוץ מסגרת טבעית זו שחותמתה: עניות, בערות ותחלואה.

משטר זה שאנו ואבותינו התרגלנו אליו משך דורות ודבקנו בו כאל מסורת קמאית, היקה חושינו הבריאים, עיקם אורחות-יושר, סילף מושגי צדק ונסך בנו שלוה נפשית לראות עשיר-בן-אמיד ועני-בן-אביון כחוק טבעי שאין לשנותו. תופעה בלתי טבעית ובלתי מוסרית זו מקפחת אושרם של רוב בני אדם, גורמת הפליה בין איש לרעהו, מולידה טראגדיות אישיות מזעזעות, ומקעקעת את עשרת הדברות שהם אדנייסוד של התרבות האנושית. אף היא זורעת מהומה ומבוכה בעולם, חותרת תחת השלום ומביאה לידי כפירה בבורא עולם, מחמת שנבערי דעת מייחסים בטעות סדרי החברה הערמומים והעקמומים לחוקי הבורא והם אינם אלא משובות בני-בשרודם ופרי שגיונותיהם.

פיתרון לדבר: שבירת המעגל. ביטלת ירושה מן העשירים, ביטלת ירושת עניות מן העניים. תקנה גדולה תתקין איפוא הכנסת בישראל לעצמה ולתיקונו של עולם בחקקה חוק היובל, שתכליתו מכוונת למנוע צבירת הון בידי מעטים.

(1)

התורה מורשה היא, אך אינה עוברת בירושה מאב לבנו, אלא כל אחד חייב לעמול בתורה ולהגות ברוחה ולגלות כוונותיה ואת המאור הגנוז בה. ומה בין ירושה למורשה? ירושה אדם מנחיל רכושו למשפחתו, ומורשה – דור לדור מוריש נכסי רוח וקנייני לאום. דוק ותמצא בתנ"ך לשון מורשה על קנייני נצח בלבד. והצדק החברתי מחייב שלא יירש אדם עמל קרוביו ושלא ינחיל אדם ואוצרותיו לזרעו כשם שאינו מורישו תורתו וחכמתו. כי מי

שפרנסתו מצויה ללא יגיעה, יצרו מתלהטים ותאוותו מתפשטת ופגיעתו בחברה רעה. אמרו חכמים: "ישיבת כרכים קשה" (כתובות קי ע"ב), לפי שמידת כרכים להשריץ עולם תחתון בעיבורה ולהצפין "עולם עליון" בטבורה. עולם תחתון יסודו בעניות ומחסור, המעבירים אנשים על דעתם ועל מצפונם ומגלגלים אותם במדרון של מעשי רמאות וגניבה, חמס ושוד, אונס ורצח וכיוצא בתועבות פליליות. ואילו "עולם עליון" שורשו בשפע ובעשירות הפותחים חרצובות המוסר ומשליטים על האדם את יצרו הבהמיים, המאיצים בו לרדוף אחר תענוגות הגוף ותאוות־בשרים ולמצוא סיפוק בתככים ובמזימות, שהסיפורים על חצרות מלכים ונסיכים מלאים בהם. מעין דוגמא של דרי־מטה בסימטאות אפלות, במרת־פי־טחב ובתי־מרזח מזהמים, תמצא בטרקליני־פאר, בארמונות מוארים ובמלונות מבריקים של דרי־מעלה. העברת ירושה מן העולם העברת עולמות תחתונים ו"עליונים" מן הכרכים.

(ז)

שקולה מצוות יובל כנגד מצוות הרבה, שיש בה משום קידוש שם שמים וארץ ויחוד שם ישראל בעולם. שכן הכול מודים שמצוות יובל הורתה בתורת ד' וערישתה בארץ ישראל.

גדולה שמיטה שהיא מבחן קשה לעובד אדמה שעל אמונתו פרנסתו. עליו להשליך יהבו על ד', שהוא יכלכלהו ויצוה את ברכתו בעמלו בשנה הששית, בחינת: "שכן ארץ ורעה אמונה" (תהלים לז, ג), כלומר, מי שהארץ משכנו האדמה מפרנסתו – ירעה ויזון עצמו באמונה. אך נקל ליחיד לקיים הלכות שמיטה בזמן שאין חבריו נזהרים בה בחינת זכה ומלאכתו נעשית על ידי אחרים. וגדול יובל משמיטה, שכל הנאמר בשמיטה נאמר ביובל ועוד יתר עליה יובל שקיומה של מצוה זו אפשרי רק בציבור, בזמן שהכל מדקדקים בה ונזהרים בשמירתה, היינו, כשהמשטר הכלכלי כל כולו מיוסד על חוק היובל. ומצוה שעשייתה ברבים על ידי העם היושב בציון, אין לך פרהסיה גדולה מזו, המחנכת את העם להתייחד עם מצוות התורה ולקדש שמו ברבים. שמיטה מבחן לאמונה תמימה בבורא עולם, שבכוחו לשנות חוקי טבע ולעשות רצון יראיו הבוטחים בו שיצוה את האדמה לתת יובלה כפליים. אין לך אמונה צרופה מזו שאדם רואה שדהו בור ועזוב וסומך על ד' שלא ירעב ומשקו לא יחרב. שמיטה הרי היא מכשיר להרמת תרבות העם והשכלתו. האיסור לחרוש ולזרוע בשביעית כאילו כופה חופש על עובד האדמה, שרוב שמנו משועבד למשקו משך שש שנות עבודתו, וממריצה אותו לשקוד על קנין תורה ודעת. ואילו מצות היובל יסוד ושורש למשטר חיים שאין בו מן

הקצוות של ריש ועושר, אלא כל אדם לפי עמלו וכשרונותיו נהנה מאוצרות הטבע, מיגיע כפיו ומהגות רוחו, ולא משל ירושת אבותיו וקרוביו. רבים עסקו בהלכות שמיטה ולא מעטים קיימה מאז נתינתה מסיני. ואילו מצות היובל כמעט ולא נבחנה בחיים. אשרי הדור שזכה בימיו לתקומת מדינת ישראל ואשרי הדור שיזכה להיות ראשון לקיום מצוות יובל.

(ח)

אין לך מצוה שבכוחה לזכות את הרבים כיובל. שכן משטר היובל מקיף את כל סדרי החיים הכלכליים והסוציאליים, ואין לך אזרח במדינה שמחוץ למעגלות הכלכלה והמשק. וכבר הורה הנשר הגדול רבינו משה בן-מימון, כי זאת התורה לא ימלט ממנה איש מזרע ישראל. וכשם שהדביקות בארץ ישראל ומסירת הממון לגאולתה ומסירת-הנפש לכיבושה שורשן בתורה ויניקתן ממעיינות הקדושה המזכים במעמקי הנפש של כל אדם מזרע ישראל, לרבות בלבות אלה המכריזים קבל עם שאין להם, כביכול, חלק בתורה ולא נחלה במצוותיה, כך הדביקות בחזון היובל, לכונן משטר חיים במדינת ישראל על יסוד רעיון היובל הנזכר בתורה, מקורה בקשר הפנימי בין כל איש מזרע ישראל ובין קונו. צא וראה: עד שלא צמחה מדינת ישראל היה חזון התחדשותה ורקמת התהוותה מפרנסים נשמת העם ומלהיבים דמיונו, ואף מעוררים בו רגשות קודש ורעיונות שגב על גאולת הארץ ופדות העם ועמהן תיקון העולם. זרע הארץ פירנס תנועות הרבה ששורש להן בארץ-ישראל וענפים להן בכל מקום שבני ישראל ניחתו שם. והיה טעמה של ארץ-ישראל כטעם המן שכל אחד מצא בו כחפצו וכרצונו. הללו התפללו לממלכת כוהנים וגוי קדוש, ונתנו יד ליד ונפש לנפש והקימו תנועה כתפילתם. הללו חלמו על תיקון העולם ברוח הסוציאליזם והולידו תנועה כחלומם. הללו חפצו למצוא פורקן לרגש הלאומי ושאפו לחופש אזרחי ולחירות מדינית והקימו תנועה כחפצם. הללו שאפו לחידוש מלכות ישראל ולגילוי גבורת ישראל והקימו תנועה כשאיפתם. אך משקמה המדינה ונהייתה וקרמה עוד וגידים ניטל טעם החלום וירד מתח החזון, פרחו הדמיונות וגזו הכיסופין ופגה הצפייה למשיח. תחת משאת-נפש הפכה נפש למשא, ותחת הנשמה היתירה היתה הנשמה למיותרת. נעלמה חדות היצירה ונתמעטה הדאגה לכלל, ונוצר חלל ריק בלבות אזרחי ישראל, ובאין חזון – ירדם עם. כל זה אפשר לו להיתקן עם חזון היובל.

כללו של דבר: רעיון היובל עשוי להצמיח כנפיים לעם, להלהיב את הדמיון ולחזק את האמונה בטוב הצפון בעולם.

באמת, אין משטר היובל ניתן להגשמה אלא אם כן נתחנכו עליו שני

דורות שראו בו חזון שיש לצפות לו וחלום שיש לפתרו. ולא הוכשרו הלבבות עד שתלמידי־חכמים חידשו בו חידושי תורה, סופרים ומשוררים עשוהו ליובל נושא לספריהם ולשיריהם; אימהות שמוהו משל בפיות עולליהן; גננות שתלוהו בלבות תינוקות, ותלמידים כתבו עליו חיבורים בעצת מוריהם; תיאטראות העלוהו במחזותיהם וליצינים תלו בו בדיחותיהם; ושם יובל נקרא על ילדים, רחובות, שכונות, ישובים, מוסדות ומפעלים.

כיובל שנים לפני חידוש מלכות בישראל חזרו בני ישראל וקיימו צו התורה: "גאולה תתנו לארץ" (ויקרא כה, כד) – ויסדו קרן הקימת לישראל. קטנים כגדולים אספו תרומות קטנות וגדולות בבתי־כנסיות ומדרשות, באספות־עם ובבתי משתאות, ברחובות ובשווקים, בזמני ששון ויגון ובכל עת מצוא. צידפו פרוטה לפרוטה וגאלו שעל אחר שעל של אדמת ארץ האבות. מדברי הימים למדנו; אין ארץ נקנית רק בממון אלא בדמים ממש. ועד שלא שפכו בני ישראל דמם על כיבוש הארץ לא נגאלה אדמתה אלא רצועה־רצועה. ונקראת "קרן קיימת לישראל" לומר לך, האדמה הנגאלת קרן קיימת היא לעולמי־עד לעם ישראל שפירותיה לחוכריה והקרקע קנין העם ואינה נמכרת עולמית, ככתוב בפרשת היובל: "והארץ לא תמכר לצמיתות" (ויקרא כה, כג). יסוד זה בפעולותיה של הקרן הקיימת לישראל משמש שלב ראשון ומסייע לחקיקת חוק היובל.

(ט)

וזה מינשר היובל:

על דעת כנסת ישראל ובמעמד נשיא המדינה, שרי הממשלה, רבנים וראשי ישיבה, יקירי ירושלים חכמי מדע וחוקרים, סופרים ומשוררים, זקני הוראה, ראשי השלטון המקומי, נכבדי העדות ונציגי הדתות, שגירי ישראל, ציריו ושלוחיו בעמים ובמדינות, באי־כוח ההסתדרויות והארגונים הכלכליים והמקצועיים, אנו מצהירים חגיגית על קבלת חוק היובל שמקורו בתורה, ומכריזים על השנה החדשה כשנת יובל, הראשון למניין היובלות במדינת ישראל ובעם. מעתה ועד עולם נקיים אנו ובנינו אחרינו בכל שנת החמישים שנת יובל, שכלליו מפורטים בחוק היובל המשלים את חוקת המדינה. כל חיינו הכלכליים והמשקיים יושתתו על בסיס חוק זה שתוכנו המוסרי והסוציאלי יאציל מרוחו וישפיע על אורח־חיינו של כל אזרח במדינה ועל סדרי השלטון והמשפט.

ואלה מקצת סעיפים הנאמרים בחוק היובל:

- א. כל אדם נברא בצלם אלקים ושווה מטבע ברייתו בזכויותיו ובחובותיו לחיות עלי אדמה וליהנות מפרי עמלו – עמל הגוף והנפש – כרצונו, ומצווה להשלים מעשה בראשית על ידי עבודה ויצירה ככל שכוחו שכלו וכשרונותיו משיגים;
- ב. אדם בא לעולם ויוצא הימנו ערום ובידים פתוחות ולכן אין לו קנין נצח ברכושו אלא קנין פירות בלבד ונהנה מהם כחפצו וכאוות נפשו;
- ג. קניניו החומריים של האזרח הם נכסי־צאן־ברזל של המדינה וכפקדון הם ברשותו, הרשאי להשתמש בהם לתועלתו ולהנאתו אך אין ליורשיו חלק ונחלה בהם לאחר מותו;
- ד. המדינה אחראית לתעסוקתם ולפרנסתם של כל אזרחיה. מי שאינו כשר לעבודה מחמת גיל, מחלה, חולשה או מחמת שהעבודה אינה מצויה באותו זמן וכיוצא – תדאג המדינה לכלכלתו ולכל צורכיהן של הנפשות התלויות בו כדי קיום של כבוד;
- ה. הגיע לזקנה, לתשישות, לבדידות או נפל בו מום או דבקה בו מחלה שהיא תוחלת ממושכת ושוב אינו מסוגל להתפרנס מרכושו, מעיסקו או ממשקו, מוסרהו לאוצר המדינה והוא והתלויים בו ניזונים מאוצר המדינה כמתכונת רמת חייו בשלוש השנים האחרונות קודם לכן;
- ו. המדינה תשא באחריות לבריאות אזרחיה מיום היוולדם, ועד סוף ימיהם ובכבודם האחרון;
- ז. המדינה תשא באחריות לחינוכם של כל הילדים מבני שלש ועד שבע־עשרה ועד בכלל, תסייע להשכלתם בתורה ובמדע ולהשתלמותם במקצועות החיים ובענפי המשק לפי בחירתם לכל הרוצים והמסוגלים לכך לפי כשרונותיהם ותכונותיהם הטבעיות;
- ח. בית, נחלה, שדה, בית־חרושת וכל נכסי־דלא־ניידי הנמכרים מאיש לרעהו חוזרים בשנת היובל לבעליהם הראשונים;
- ט. מת המוכר, נופל רכושו לאוצר המדינה. הניח אלמנה, יתומים קטנים או הורים וקרובים התלויים בו – אוצר המדינה מפרנסם עד שתנשא האלמנה, יתבגררו היתומים והתלויים נזונים כל ימי חייהם;
- י. בנה בית, הקים בית־חרושת וכל נכסי־דלא־ניידי אין יובל מפקיעם אלא או מיתה או יציאה מן הארץ לחמש שנים ומעלה. זה הכלל: עבודתו של האדם וחריצותו ולא עמל הוריו או קרוביו מקנות לו זכות ליהנות מנחות החיים ותענוגותיהם;
- יא. הקרקע קנין העם, הילכך קנין יחיד בה לאו שמו קנין, לפיכך אין מכירה ומשכנתא תופסות בה אלא חכירה עד יובל;
- יב. אף על פי שחוק היובל מונע צבירת רכוש בידי מעטים אינו מונע מבעליו ליהנות בחייו מפרי עמלו והגותו, חריצותו ושקידתו, חכמתו

- וכשרונותיו. נמצאנו למדים: במשטר היובל אין לא עשירים ולא עניים אלא יש מעין עשירים ומעין עניים; הכול לפי עמלו של האדם והצלחתו בחיים בדרכי יושר;
- ג. כיון שנפטר אדם מן העולם נפטר מרכושו, לרבות כסף ושווה-כסף, העוברים לאוצר המדינה חוץ מספרים, תשמישי קדושה וחפצי-בית למזכרת שיורשיו זוכים בהם. ציווה רכושו לבניו או לקרוביו ולכל העולם אין צוואתו מתקיימת;
- ד. ציווה רכושו למטרה ציבורית, כגון: למוסדות תורה ותרבות, מדע ומחקר, חינוך ולשון, צדקה וחסד, ספרות ואמנות וכיוצא בהם – עד שליש מרכושו דבריו קיימים, מכאן ואילך הריהו כמתנה על מה שכתוב בחוקת המדינה ודבריו בטלים. ולמה התיירו ירושה למוסדות ציבור? כדי להמריץ את האדם לעבוד ולעמול יותר בימי חלדו שתועלת מהם למדינה ולעם ובעודף עמלו וחסכוניותו יקנה לעצמו שם עולם ומזכרת-נצח. ומפני שנשמת אדם היא חלק אלוה ממעל שהוא נצחי לכן נכסף כל אדם להציב לו יד ושם לעולמים;
- ט. מכר נכסיו-לא-ניידי אפילו כשמת הלוקח ונפלו לאוצר המדינה רשאי לגאלם תוך שלוש שנים לפי המחיר הריאלי בשעת מכר. לא גאלם תוך ג' שנים שוב אינו יכול לגאלם לא הוא ולא יורשיו;
- טז. אין גואלים נכס בנכס ולא בשטר אלא בכסף מזומנים;
- יז. מפעלים חרשתיים שמכונותיהם משוקעות בבנינים דינם כנכסיו-לא-ניידי, לאפוקי בתי-מלאכה קטנים שנוחים לטילטול ממקום למקום על ידי הבעלים ללא פועלים;
- יח. דין מתנה כדין מכר הנופל לאוצר המדינה בשנת היובל או כשמת מקבל המתנה. במה דברים אמורים? בקרקע ובנכסיו-לא-ניידי אבל מיטלטלין אין יובל ומיתה מפיקעים אותם. ולא אמור אלא בזר אבל בבניו ובקרוביו אין מתנתו מתנה משום הערמה והעלמה;
- יט. נכסי שותפים רואים כל אחד כבעלים על חלקו. מת אחד השותפים נכנסת הממשלה תחתיו ורשאית להחכיר אותו חלק לאיש אחר פרט לשותפים;
- כ. נוחלין ומנחילין קרקע ומשק חקלאי לבני כ' ומעלה אך לעולם אין אדם נוחל אלא ירושה ממקום אחד בלבד. נפלה לו ירושה חקלאית יותר ממקום אחד הרשות נתונה לכל יורש לבחור כראות עיניו באיזו שירצה;
- כא. הניח איכר בנים קטנים מעמידים להם אפוטרופוס עד שיתבגרו ויגיעו לגיל עשרים ויזכו בנחלתם. משבגרו ואין דעתם נוטה לעבודת אדמה ומשק נשאר הרכוש בידי הממשלה ואין ליורשים כל זכות בו. ולמה שונה עבודת אדמה ומשק מכל הנחלות? שאין לך עבודה הדורשת

רציפות וחיבה כעבודת אדמה, ואין לך ענף במשק המדינה שהשפעתו טובה על האדם ועל צביונו המקורי של העם כענף החקלאות ולכן על המדינה לשקוד על פיתוחו והצלחתו;

כב. אחים שחלקו אין אחד מהם רשאי לרכוש חלק אחיו אלא אם כן לא עלתה בחלקו יחידת-משק כדי פרנסתו, וטענה זו טעונה ראייה. וכל כך למה? כדי למנוע מעמד בעלי אחוזות על ידי ריכוז שטחי קרקע בידי מעטים. וכבר אמרנו: כל מקום שאתה מוצא עשיר אחד, בעטיו מתהווים עניים הרבה. והטעם, מפני שמותר אדם על חברו אין זולת עמלו וחריצותו, מסירותו ותענוגותיו. אך לעולם אין ביתרון זה כדי להעניק עושר לבעליו אלא חיי רווחה ואושר בלבד. ואילו אוצרות הטבע ונכסי המדינה לכל אזרח חלק בהם. ואם אזרח מגדיל חלקו שלא על ידי יתרון עמלו וטרחתו אלא מכוח ירושה נמצא שמקפה חלקם של אזרחים אחרים בנכסי המדינה;

כג. אוצר המדינה אינו רשאי לרכז נכסים אלא כדי איזון מחצית תקציבה השנתי מפירותיהם והמחצית השניה תתכסה ממכס, בלו, אגרות שירותים וכיוצא בהכנסות מקובלות. מדינה המרבה בנכסים ממעטת יוזמה פרטית של אזרחיה ומרבה עובדי מדינה שקשה לפקח עליהם ועוברת על: "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד);

כד. נכסי המדינה יוחזרו לתושביה במחירים נוחים ובתנאים הוגנים שיאפשרו לכל אזרח הרוצה לעבדם ולפתחם להתפרנס מהם בכבוד; כה. קרקע, מים ומאור לצרכים ציבוריים יינתנו חינם מנכסי המדינה בכל מקום ומקום והיו פטורים מכל תשלום וגמול. ואלה בכלל צורכי ציבור: גני ילדים, בתי-ספר, ישיבות, אוניברסיטאות, אולפנים, ספריות, בתי-נכאות וכל סוגי מוסדות חינוך ותרבות; בתי-כנסת, אולמות-תפילה, מקוואות, וכל מוסדות דת; מועדונים לנוער, לחיילים ולחובבים שונים, מגרשי ספורט, ברכות שחיה, אולמות לקולנוע ולתיאטרות, לאסיפות ולכינוסים ולכל צרכי חברה ושעשועים; מוסדות לתינוקות, ליתומים, לזקנים ולגלמודים, לבתי חולים ובתי-קברות וכל מוסדות צדקה וחסד; מכוני מחקר ומדע, מעבדות ותצפיות וכדומה להם, אולמות לחתונות תחנות נוסעים ואין צריך לומר בתי דין ומשפט, נמלים ושדות-תעופה וכל מטרות שטובת הציבור דורשתם.

כו. קרן היובל ליד אוצר המדינה תעניק לבני הגולה עם עלייתם ארצה אותן הזכויות השמורות לאזרחי ישראל, אם העמידו לרשותה עזבון בחיים או תרמו לקרן האוצר משך עשר שנים סכום בשיעור שייקבע על ידי הנהלת הקרן;

כז. חוק היובל ישמש מכשיר בידי הממשלה והכנסת לווסת את החיים

הכלכליים והמשקיים במדינה במעגלות הצדק והיושר על מנת למנוע חלוקה מקרית ושרירותית של העושר הטבעי ואוצרות המדינה הגורמת להתהוות שכבות של עשירים ועניים, ומכשיר חינוכי בידי האזרח והציבור לטהר חייו בעבודה, בעמל, בחריצות ובשקידה – לאשרו ולשלימותו ולהשלמת מעשה-בראשית.

שמה תאמר: חוק היובל מוגבל ואינו אלא מגביל זכויות האזרח בנכס־דלא נידיי אך הרבה דרכים לפניו לצבור כסף וזהב במסחר ובקניין, אם כן – מה מועיל חוק היובל? אין הדבר כך. שכן לא נקרא עשיר אלא מי שיש לו אחיזה בקרקע ובנכס־דלא נידיי (וכמאמרם ז"ל: "כל שיש לו אחוזה איקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא איקרי קהל" (הוריות ו עמוד ב). ומאחר שלפי חוקי המדינה נאסר המסחר בזהב ובמטבע־חוץ שוב אין לחשוש לריבוי עשירים על ידי צבירת הון. ויפה אמרו חכמים: "מלח ממון חסר" (כתובות סו עמוד ב) ואינו אלא עושר מדומה שאינו נותן מנוחה לבעליו, שכן הרשות נתונה לממשלה להחליף בכל עת שטרי המטבע ולהפחית ערכם, ואפשר אדם צורך כספו ומניחו למראשותיו ולמחרת אינו ראוי אלא לצור על פי צלוחית. סוף דבר: אין נוחלין ואין מנחילין (ויש אומרים: אין נוחלין – אין נוכלין) אלא כל זכר מבן עשרים ומעלה שאינו משתלם בתורה, במדע או במקצועות החיים, חייב לעמול ולפרנס עצמו. נמצא שבמשטר של יובל כל העובד משך שלושים שנה, מבן כ"כ"ה ועד נ"ג"ה, מובטחת לו פרנסתו כל ימי חייו בהתר ולא בצמצום, בכבוד ולא בעלבון, ביושר ולא ברמיה, וזמנו ודעתו ונפשו פנויים לשמירת הגוף והנפש ולהיות עוסק בצרכי ציבור ותיקון העולם.

(י)

ארץ־ישראל שטחה קטן תחומה מוגבל וגבולותיה פרוצים ואינה אלא נקודה זעירה במפת העולם המשובצת עמים וארצות. ברם בשל אקלימה הנבואי, אווירה התרבותי ועברה ההיסטורי – אין כמותה כשירה לשמש מופת ודוגמא לעמים לכונן בארצותיהם משטר של יובל כמתכונתה, שאין בו לא ממגרעות ההזנות ולא מחסרונות השתפנות. ומה בין זו לזו? במשטר קפיטאליסטי האזרח ברשות ממונו ובמשטר קומוניסטי האזרח ברשות המדינה. הצד השווה ביניהם שאין האזרח חופשי לנפשו. חזון ישעיהו בן־אמוץ: "והיה באחרית הימים... ונהרו אליו כל הגויים ואמרו: לכו ונעלה אל הר ד' ויורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים" (ישעיהו ב, ב'ג), אין במילים המצומצמות הללו כוונה מצומצמת. כאילו באחרית הימים נביאים יהלכו בחוצות ירושלים וישמיעו דבריהם

באוזני הגויים שינהרו לשמוע נאומיהם בהלכות שבת, תפילין, שחיטה וכדומה, אלא הכוונה שיתבוננו באורחות חיינו – אפילו מרחוק תוך שמיעה וקריאה – ויעקבו אחרי סדרי הצדק והמשפט בחיי המדינה ללמדם על־מנת לעשותם. ואין לך דבר נאה ומתקבל על דעת הגויים המסוכסכים, ממשטר כלכלי וחברתי המושחת על חזון היובל. ועל כגון זה נאמר: "ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים... ושמרתם ועשיתם, כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ה'ז). אמור מעתה: הייעוד השמור לגויים בבית גנזיו של ישראל – יובל שמו. ואם עד שלא נחקק חוק בישראל גרסו: ככל הגויים בית ישראל הרי משיחקק חוק היובל יגרסו: כל הגויים כבית ישראל.

דוק ותמצא: חזון היובל נראה באספקלריות שונות: דתית, לאומית, חברתית, פוליטית, אוניברסאלית וכיוצא באלה, וממנה פינה לגיבוש אופיו המקורי של ישראל וממנה יתד לשלום העולם. ואין לך תרומה גדולה מזו לאנושות ולהפגת המתחיות בין מזרח למערב השוקדים על שיכלול כלי־משחית וחילול המדע והמשעבדים תגליותיו בכוחות האטום והמימן כדי להדביר את יריביהם המדומים שנבראו בצלמם וכדמותם ולהכחידם מתחת שמי ד'. נסיון של משטר יובל אשר יעלה יפה בישראל כוחו יהיה יפה לעולם כולו.

הערת העורך.

ספק גדול הוא, אם אמנם חזון וחוק היובל המוצעים בזה, נאמנים הם לתורת היובל המקורית ולרוחה. שהרי מעיקרו של היובל להיות כל אחד מישראל מכיר ומוקיר את נחלתו ונחלת אבותיו וקונה לו בה אחיזה של נצח. אידיאל היובל הוא "ושבתם איש אל אחוזתו" שיבה שיש עמה אחיזה איתנה והשתרשות בארץ. קביעות במקום הגאוגרפי הראוי לכל יחיד בהתאם לשורשיו המשפחתיים והשבטיים. אחיזה קבועה ושורשית, אין כמוה תרומה לבטחון ולשלווה שהם הם המצע הנאות לחיי רוח ויצירה.

הפקעת הבעלות מן הקרקעות ומסירתם לשלטון היא דוגמת מעשיו של יוסף במצרים. והרי אף זה גרם לכך שהפכה מצרים להיות בית עבדים. בית שמוסרו ירוד ואין השרויים בו מקדישים עצמם לעמל ויצירה.

כל זה גם אינו עולה בקנה אחד עם פרשת נחלות שבתורה הקובעת במפורש זכאותם של קרובים לנחלה ועזבון – הקרוב קרוב קודם. אכן יש ענינים בתורה שהם בחינת דיברה תורה כנגד יצר הרע וטוב לו לעולם שלא להיות נזקק להם כלל דוגמת ענייני מלחמה ועבדות. ספק גדול אם גם נושא הנחלה שייך לכך.

אף בחזון העתידי, שבו חותם יחזקאל הנביא את ספרו, מצינו הקפדה על חלוקה מחודשת של ארץ ישראל והתנחלות שבטית. אכן חלוקה מחודשת ושווה שבה חלק גם לגרים שהצטרפו לעם ישראל. חלוקה מחודשת זאת עניינה להביא לקיום החזון של ישיבת כל אחד תחת גפנו ותאנתו, וכל בני ישראל יושבים שקטים ושמחים עובדים את בוראם בשמחה ובטוב לבב מרוב כל.

ואילו היובל הבא אחת לחמשים שנה עניינו ליישר עוולות כלכליות וחברתיות שהתהוו משך השנים ולהחזיר הכל למצב הקמאי של החלוקה, והנחלה המשפחתית אישית השווה.